

Öğretmenlerin Etkili Öğretmen Tanımlarının Etkili Öğretmenlik Boyutlarına Göre İncelenmesi

Analyzing Teachers' Definitions of Effective Teachers According to Effective Teaching Dimensions

Sema Karakelle
Yıldız Teknik Üniversitesi

Öz

Bu araştırmada mevcut kaynaklar incelenerek etkili öğretmenlik niteliklerini kapsayan 6 boyut oluşturulmuş ve lise öğretmenlerinin etkili öğretmenliği nasıl tanımladıkları belirlenerek bu boyutlar altında ele alınarak tartışılmıştır. Çalışma 546 devlet lisesi öğretmeni üzerinde yürütülmüştür. Öğretmenlerle görüşme yapılarak etkili bir öğretmeni tanımlayan on nitelik belirtmeleri istenmiştir. Veriler frekans ve yüzde değerleri hesaplanarak değerlendirilmiştir. Verilere göre lise öğretmenleri etkili bir öğretmeni öncelikle öğrenciyle ve aynı zamanda meslektaşlarıyla olumlu ilişkiler kurabilen, mesleğini seven, kendini geliştirmeye önem veren, konu alanına hakim, giyimine özen gösteren, derse hazırlıklı gelen, sabırlı, sorumluluk sahibi, yeniliklere açık bir birey olarak tanımlamaktadır. Öngörülen nitelikler etkili öğretmenlik boyutları çerçevesinde ele alındığında, kişisel özellik ve tutumlar ile öğrenci ilişkileri boyutlarının öğretim becerileri, sınıf yönetimi, sunuş becerileri boyutlarına oranla daha önemli bulunduğu görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Etkili öğretmenlik, etkili öğretmenlik boyutları, öğretmen görüşleri.

Abstract

In this study, the qualities of an effective teacher have been postulated in six categories through a survey of existing sources. The way in which high school teachers characterise effective teaching is determined and discussed in terms of these six categories. The study was carried out on 546 teachers. The teachers were interviewed to determine 10 qualities describing effective teaching. Data frequencies and percentages were calculated. According to the data, high school teachers see the following as priority qualities: an ability to related to students and colleagues, love of the profession, giving importance to self development, proficiency and expertise in the field, attention to dress, proper preparation for classes, patience, responsibility, openness to innovation. When considering these qualities in terms of the six categories, personal characteristics and attitudes and relationships with students are seen as relatively more important than teaching, classroom management and presentation skills.

Key Words: Effective Teaching, effective teaching dimension, teacher's opinion

Giriş

Öğrenme-öğretme süreçlerinde etkililiğin sağlanması tüm eğitim sistemlerinin temel amaçlarından biridir. 1900'lü yılların birinci çeyreğinden itibaren, öğretim sürecinin etkililiği ile ilgili pek çok araştırma yürütülmüş, geniş örneklemli çalışmalara dayanan raporlar hazırlanmış ve çeşitli modeller ortaya konmuştur (Wang, 1993; Rothstein, 1990; McNeill, 1990; Walberg, 1984; Coleman, 1964).

Okul sistemlerinin ve öğrenme-öğretme süreçlerinin verimliliğini etkileyen değişkenleri inceleyen araştırmalar ve açıklayan modellerde belirlenen değişkenlerin önemli bir bölümü doğrudan ya da dolaylı olarak öğretmen ile ilgilidir (Wang, 1993; McNeill, 1990; Gök ve Okçabol, 1988). Öğretmenin öğrenme-öğretme süreci üzerindeki etkisi çok yönlüdür. Gerek öğretim ortamını düzenleyen, gerek öğretim sürecini planlayan ve gerçekleştiren, gerekse öğrencinin zihinsel, duygusal ve toplumsal gelişimini destekleyen bir birey olarak öğretmen, öğretim sürecinin etkililiğini sağlamakta önemli bir öğedir.

Etkili öğretimi sağlayan öğretmen nitelikleri üzerinde çok sayıda çalışma yapılmış ve araştırmalar yürütülmüştür. Bu alandaki çalışmalar veri toplama yolları açısından

Öğr. Gör. Dr. Sema Karakelle, Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul. e-posta: semakara@yildiz.edu.tr

incelendiğinde, bir grubunun öğretmen, öğrenci ya da velilerin görüşlerini belirleyerek; bir grubunun sınıfta öğretmenleri gözleyerek; büyük çoğunluğunun ise yapılmış araştırma ve modellerin sonuçlarına dayalı çıkarımlarla etkili öğretmenliğin niteliklerini içeren sınıflamalar yaptıkları görülmektedir. Bu çalışmada var olan sınıflamalar incelenerek etkili öğretmenliği kapsayan 6 boyut oluşturulmuş ve öğretmenlerin görüşleri belirlenen bu boyutlar altında ele alınmıştır.

Banks ve Thompson (1995) öğrenci, veli ve öğretmenlerin kendi öğrenim yaşantıları boyunca en beğendikleri öğretmenlerinin niteliklerini analiz etmişlerdir. Grup, en beğendikleri öğretmenlerin kendilerine değer veren ve iyi durumda olduklarında bundan hoşnutsuzluk duyan; kendilerini başarılı hissetmelerine, kendi haklarında olumlu düşüncelerine ve en iyi olabilmek için mücadele etmelerine yardım eden; kendilerini dinleyen, görüş ve fikirleriyle ilgilenen, öğrenme sürecini ilginç, heyecanlı hatta sıklıkla eğlenceli kılan; sınıfları önemli şeylerin olduğu "iyi" yerler olan insanlar olduklarını dile getirmektedir. Banks ve Thompson'a göre etkili öğretmenler belirlenen davranışları gösterebilmek için şu niteliklere ihtiyaç duymaktadırlar :

- 1-Sağlıklı, enerjik ve coşkulu olmak,
- 2- İyi iletişim kurabilmek ve dinlemeyi bilmek,
- 3- Zeki, bilgili ve konusuna hakim olmak,
- 4- Eski sorunlara yeni çözümler bulabilen yaratıcı bireyler olmak,
- 5- Diğer insanlara iyimser yaklaşan, özgüvene sahip ve çalışırken yardımlaşmayı tercih eden insanlar olmak,
- 6-Sevmek ve problem çözmede becerili olmak,
- 7- Etkili bir lider olmak,
- 8- Sabırlı ve hoşgörülü olmak.

Woolfolk (1995) etkili öğretmenliği tanımlayan nitelikleri bilgili olmak, açık ve net olmak ve coşkulu olmak başlıkları altında toplamaktadır.

1- Bilgili Olmak: Bu boyut öğretmenin alan bilgisi, öğretim teknikleri bilgisi ve bilgisini aktarabilme becerisini içermektedir. Etkili öğretmenler, gerek alanlarındaki kavram, olgu, ilke, işlem basamakları ve gerekse bu bilgiyi öğretim programları içerisinde tanımlar, örnekler, anlatımlar, sorular, uygulamalar vb. biçiminde aktarabilme becerisine sahiptirler. Bilgi boyutu aynı zamanda, öğretmenin öğrenilecek materyali yaş düzeyine, gelişim özelliklerine, öğrencinin bireysel ihtiyaçlarına ve sınıf özelliklerine uygun hale getirebilmesini de içerir.

2- Açık ve Net Olmak: Öğretmenin dersi işlem basamaklarına uygun yürütüyor olması, yönerge ve anlatım-

larında yoruma açık, belirsizlik içeren ifadelerden kaçınmasıdır.

3- Coşkulu Olmak: Woolfolk'a göre, öğretmenler arasında coşkulu olmak açısından belirgin farklılıklar vardır. Bu eğilimin öğrenci başarısı ve tutumlarını olumlu yönde etkilediğine dair pek çok araştırma sonucu olmakla birlikte, bu bulgular bir neden-sonuç bağlantısından çok, iki değişken arasında ilişki bulunduğunu göstermektedir.

Rothstein (1990), etkili bir öğretme ortamı oluşturmak için 4 faktör öngörmektedir :

- 1- Esneklik: Her duruma, her zamana ve her öğrenciye uygun bir öğretme stratejisi ya da tekniği yoktur. Tek genel prensip, farklı zamanlar, durumlar ve öğrenciler için farklılaşabilen strateji ve teknikleri uygulayabilecek yeterliliğe ve esnekliğe sahip olmaktır.
- 2- Coşkulu Olmak: Öğrenciye coşkuyla ve dostça yaklaşan öğretmenlerin öğrenci başarısını artırmaktadır.
- 3- Sınıf Yönetimi: Bu faktör, öğretimi kolaylaştırmak, öğrenmeye ayrılan zamanı artırmak, hoş bir ortam oluşturmak, bozucu davranışları önlemek, disiplin sorunlarını ele almak için çok çeşitli tekniklerin kullanımına dayanmaktadır.
- 4- Konu Bilgisi, Düzenlemesi ve Açık Sunum: Konu alanını bilmek, uygun bir şekilde düzenleyebilmek ve açık bir sunum yapabilmek etkili öğretme için zorunludur.

Rothstein, çeşitli araştırma bulgularına dayalı olarak etkili öğretmenlerin sahip olması gereken nitelikleri şöyle tanımlamaktadır:

- 1- Sınıfı etkili bir şekilde yönetmek: Sınıfı kontrolünde tutabilmek, problemleri diğer üyeleri en az etkileyecek şekilde ele almak ve sınıf zamanını etkili kullanmak;
- 2- Uygun teknikleri kullanmak, dersi öğrencinin ilgisini çekecek şekilde sunmak;
- 3- Öğrencilerin benlik kavramlarını geliştirmelerine yardımcı olmak;
- 4- Öğrencinin ilerlemesini değerlendirmek ve öğrenciye bu konuda yapıcı geribildirimler vermek;
- 5- Bazı öğrencilerin özel gereksinimleri olabileceğinin farkında olmak ve bunları mümkün olduğunca karşılamaya çalışmak;
- 7- Çağdaş araştırmaları izlemek ve öğrencilerin yararına kullanabilmek.

Amerikan Psikologlar Birliği (APA) Eğitim Komisyonu'nun (1992) yayımladığı bir rapora göre, etkili öğretmenler, neyi, nasıl öğretecekleri ile ilgilenen, öğrencinin

biyreselliğine değer veren ve saygı duyan, olumlu bir model ve yol gösterici olan, düzenli olarak öğrenciyi değerlendiren, öğrenme sürecinde öğrenciyi aktif kılacak şekilde soru sorma becerilerini kullanabilen kişilerdir.

Arends (1991) etkili öğretmenliği birbiri üzerine bina edilmiş 4 boyutta ele almaktadır. Bunlar, bilgi temeli, repertuvar , problem çözme ve yaşam boyu öğrenmedir.

1- Bilgi temeli: Etkili öğretmen konu alanıyla ilgili bilimsel, öğretim teknik ve süreçleri ile ilgili mesleki ve uygulama zenginliği bilgisine sahip olmalıdır.

2- Repertuvar: Bu kavram, örneğin bir müzisyen için icra edebildiği eser sayısından oluşması gibi bir öğretmenin işinin çeşitli boyutlarında sahip olduğu farklı stratejiler, teknikler, sorun çözme yolları olarak tanımlanabilir. Etkili öğretmenler, öğretmenliğin çeşitli boyutlarına ilişkin farklı yöntem ve tekniklerden oluşan bir repertuvar geliştirmişlerdir.

3- Problem çözme: Etkili öğretmenler meslekleriyle ilgili geçmiş deneyimleri ve yaşadıkları sınıf sorunlarının farkındadırlar. Bu süreci değerlendirir ve yeni oluşan durumlarda bu bilgiyi kullanarak problem çözmeye odaklı davranabilirler.

4- Yaşam boyu öğrenme: Etkili öğretmenler, öğretmeyi öğrenmenin yaşam boyu devam eden bir süreç olduğunu düşünür.

Demirel (2000) etkili bir öğretmenin sahip olması gereken niteliklerin kişisel ve mesleki nitelikler olarak iki temel grupta ele alınabileceğini; kişisel niteliklerin güdüleyici olma, başarıya odaklanmış olma ve profesyonel olma, mesleki niteliklerin ise öğretim etkinliklerini planlama, öğretim yöntem ve tekniklerinden yararlanma, etkili iletişim kurma, sınıfı yönetme, zamanı etkili kullanma, öğrenmeleri değerlendirme ve rehberlik yapma olarak tanımlanabileceğini belirtmektedir.

Açıkgöz-Ün (1996) ise etkili öğretmen özelliklerini, öğretmenin akademik ve bilişsel gelişmişliği, sınıf içi öğretmen davranışları, kişilik özellikleri, öğretmen-öğrenci ilişkileri ve sınıf yönetimi olmak üzere 5 grup altında toplamaktadır. Açıkgöz-Ün'e göre, bu özellikler birbirinden bağımsız olarak değil birbirini etkileyen bir bütünlük olarak ele alınmalı ve etkili bir öğretmen tüm boyutlarda yeterli olmalıdır.

Erden (2001) etkili bir öğretmende bulunması gereken nitelikleri, kişisel ve mesleki olmak üzere iki temel başlık altında incelemiştir. Erden'e göre etkili bir öğretmenin sahip olması gereken en önemli kişilik özellikleri, hoşgörülülük ve sabırlı olmak; açık fikirli, esnek ve uyarla-

yıcı olmak; sevecen, anlayışlı ve esprili olmak; yüksek başarı beklentisi içinde olmak ile cesaretlendirici ve destekleyici olmaktır. Mesleki nitelikler ise belirli bir genel kültür düzeyine sahip olmak; konu alanı bilgisinde yeterli olmak, öğretim sürecini planlama, sürece çeşitlilik getirebilme, öğretim süresini etkili kullanma, katılımcı bir öğretim ortamı oluşturabilme ve öğrencilerdeki gelişimi izleme başlıkları altında toplanan mesleki becerilere sahip olmak olarak belirlenmiştir.

Yüksek Öğretim Kurulu tarafından gerçekleştirilen Türkiye'de Milli Eğitim Geliştirme Projesi çerçevesinde yürütülen çalışmalarda 21. yüzyılın öğretmen yeterlilikleri 4 ana grupta toplanmıştır.

1-Alan Hakimiyeti, öğretmenin konu alanı ve öğretim programları hakkında bilgi sahibi olmalarını içermektedir.

2-Öğretme-Öğrenme Süreci Yeterliliği, plan yapma ders hazırlığı; öğretim yöntemlerinden yararlanma; iletişim becerisini kullanma; sınıfı yönetme ve öğrencilerle sağlıklı ilişkiler kurma; öğrencilerin öğrenmelerini değerlendirme ve kayıt tutma olarak belirlenmiştir.

3- Öğrenci Kişilik (Rehberlik) Hizmetleri, öğrencilerin sağlıklı ve dengeli kişilik geliştirmelerine yardımcı olmaları ve okuldaki öğrenci kişilik hizmetleri ne katkıda bulunabilmeleri olarak tanımlanmaktadır.

4- Kişisel ve Mesleki Özellikler, zamanı etkili planlama, diğer öğretmenlerle iyi ilişkiler kurma, kendini mesleki açıdan geliştirmeye istekli olma olarak tanımlanmaktadır .

Etkili öğretmen niteliklerini belirlemek için yapılan çalışmalarda, birbirini kapsayan ama vurgu noktaları farklı olabilen sınıflamalar yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada mevcut sınıflamalar ışığında etkili öğretmenlik nitelikleri 6 boyut altında düzenlenmiştir. Tanımlanan boyutların mevcut çalışmalarda öngörülen tüm nitelikleri farklı vurgu noktalarını da gözeterek içine aldığı düşünülmektedir. Bu çalışmada tanımlanan etkili öğretmenlik boyutları şunlardır:

1- Mesleki Bilgi Boyutu :

Mesleğin çeşitli yönlerine ilişkin bilgi sahibi olmak ortak bir boyut olarak ele alınabilir. Öğretmenin verdiği derse ilişkin bilgi ve kavrayışındaki yeterliliği, öğretim teknikleri hakkındaki bilgisi, öğrencinin gelişimsel özellikleri ve öğrenme süreci hakkındaki bilgisi etkili bir öğretmenin temel bilgi ihtiyaçları olarak ele alınabilir.

2- Öğretim Becerileri Boyutu:

Bir diğer ortak boyut, öğretim sürecine ilişkin beceri ve

yeterlilikleri kapsamaktadır. Etkili bir öğretmenin zengin bir öğretim teknikleri repertuvarına sahip olması, konuyu öğrencinin düzeyine uygun hale getirerek aktarabilmesi, süreci zenginleştirmede yeterli olması gerekmektedir.

3- Öğrenci İlişkileri Boyutu:

Hemen bütün araştırma ve sınıflamalar öğrenciye yaklaşım ve iletişim biçiminin önemine işaret etmektedir. Etkili öğretmenlerin öğrenciyle iyi iletişim kurabilen, dostça yaklaşan, öğrenciye değer veren, bireyselliğini destekleyen kişiler oldukları kabul edilebilir.

4- Sunuş Becerileri Boyutu:

Sunuş becerileri boyutu etkili ses, jest, mimik kullanımını olduğu kadar konuyu organize edebilme ve açık, net sunum yapmayı da içermektedir.

5- Sınıf Yönetimi Boyutu:

Sınıfta verimli bir öğrenme ortamı ve sıcak bir atmosfer oluşturabilmek için gerekli düzenlemeleri yapabilmeye becerisini içermektedir. Etkili öğretmenlerin sınıf yönetiminde becerili oldukları, verimli ve olumlu sınıf atmosferi oluşturdukları pek çok araştırma ile ortaya konmuştur.

6- Kişisel Nitelikler ve Tutumlar Boyutu:

Etkili bir öğretmenin esnek olmak, çok boyutlu düşünebilmek, sıcak ve dostça davranmak, coşkulu olmak, öğrenmenin yaşam boyu sürdüğüne inanmak, işbirliğine açık olmak gibi niteliklere sahip olması gerektiği kabul edilebilir.

Bu sınıflamadaki boyutların şimdiye dek tanımlanan etkili öğretmenlik niteliklerini kapsadığı ve yeni nitelikleri içine almaya uygun olduğu kabul edilebilir. Bu çalışmada, öğretmenlerin etkili öğretmenlik niteliklerini nasıl tanımladıkları belirlenecek ve bu tanımın öngörülen 6 boyut altında ele alınan niteliklerle ne kadar örtüştüğü tartışılacaktır. Böylece ülkemize özgü etkili öğretmen tanımının ne olduğu, bu tanımın vurgu noktalarının mevcut kabullerle benzerlik ve farklılıkları incelenmiş olacak ve aynı zamanda bu sınıflamanın ülkemize özgü nasıl zenginleştirilebileceği hakkında ipuçları elde edilebilecektir. Etkili öğretmenliği oluşturan boyut ve niteliklerin belirlenerek sınıflamasının etkili öğretmenlik becerilerini değerlendirme amacını güden bir ölçme aracının geliştirilmesine temel oluşturması düşünülmektedir.

Ayrıca çalışmanın gerek öğretmen yetiştirme, gerekse öğretmenlerin hizmetçi eğitim süreçlerinde üzerinde durulması gereken bilgi ve becerilerin belirlenmesine ışık tutacağı umulmaktadır.

Yöntem

Betimsel nitelikli bu araştırma, İstanbul İli'nde görev yapan 546 devlet lisesi öğretmeni üzerinde yürütülmüştür. Öğretmenlerin % 49'u kadın, % 51'i erkektir.

Grubun yaş ortalaması 35.5'tir. Grubu oluşturan öğretmenlerin eğitim durumu incelendiğinde % 77'sinin üniversite, % 23'ünün eğitim enstitüsü mezunu oldukları görülmektedir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerle çalıştıkları okul veya okul dışı mekânlarda bireysel olarak görüşülerek (bu görüşmeler YTÜ Tezsiz Yüksek Lisans öğrencileri tarafından yapılmıştır) araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiş ve etkili bir öğretmenin özelliklerini tanımlayan 10 nitelik belirtmeleri istenmiştir. Belirtilen niteliklerden yalnızca hemen hemen birbirinin aynı olanlar birleştirilmiş ve öğretmenlerin kullandığı ifadeler değiştirilmiştir. Böylece öğretmenler tarafından önemli bulunan niteliklerin doğal halinin kategorizasyon ile bozulmaması sağlanmaya çalışılmıştır. Daha sonra bu nitelikler giriş bölümünde açıklanan Bilgi, Öğretim Becerileri, Öğrenci İlişkileri, Sunuş Becerileri, Sınıf Yönetimi, Kişisel Nitelik ve Tutumlar Boyutları altında sınıflanmıştır. Araştırmacı tarafından yapılan bu sınıflama, daha sonra 3 jüri üyesi tarafından her bir niteliğin altında yer aldığı boyuta uygunluğu bakımından puanlanmış ve puanlamaya göre yeniden düzenlenmiştir. Öğretmenler tarafından belirtilen niteliklerin gruptaki dağılımlarını görmek için frekans ve yüzde değerleri hesaplanmıştır.

Bulgular

Öğretmenlerin etkili öğretmen niteliklerine ilişkin görüşleri kaynaklara dayanılarak hazırlanan 6 boyut altında düzenlenerek incelenmiştir. Araştırmaya katılan 546 öğretmen etkili öğretmenliği tanımlayan birbirinden farklı 51 nitelik belirtmiştir. Elde edilen kategori sayısının fazlalığı göz önüne alınarak her bir boyut için ayrı bir tablo oluşturulmuştur.

Tablo 1'de mesleki bilgi boyutu altında ele alınan etkili öğretmen nitelikleri yer almaktadır.

Tablo 1.
Mesleki Bilgi Boyutunda Yer Alan Etkili Öğretmen Nitelikleri

Nitelikler	f	%
Konu Alanına Hakim Olmalı	156	29
Öğrenci Özelliklerini Bilmeli	78	14

n: 546

Tablo 1’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin % 29’u etkili bir öğretmenin konu alanına hakim olması ve % 14’ü öğrenci özelliklerini bilmesi gerektiğini düşünmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlere göre etkili öğretmen niteliği olarak mesleki bilgi boyutu altında ele alınabilecek 2 nitelik öngörülmektedir. Bu verilere göre, mesleki bilgi boyutunda etkili bir öğretmenin en belirgin bilgi temeli konu alanı hakimiyeti olarak görünmektedir.

Tablo 2’de öğretim becerileri boyutu altında ele alınan etkili öğretmen nitelikleri yer almaktadır.

Tablo 2.
Öğretim Becerileri Boyutunda Yer Alan Etkili Öğretmen Nitelikleri

Nitelikler	f	%
Derse hazırlıklı gelmeli	138	25
Bilgisini öğrencinin düzeyine indirmeli	42	8
Eğitim/öğretim metotlarına hakim olmalı	42	8
Dersi ilgi çekici anlatmalı	42	8
Derste öğrenciyi aktif kılmalı	41	8
Öğrenciyi motive etmeli	36	7
Dersini sevdirmeli	24	4
Anlamayı kontrol etmeli	18	3
Dersi soru veya örnekle desteklemeli	18	3
Dersi akıcı anlatmalı	12	2
Hataları anında düzeltmeli	12	2
Ödevleri kontrol etmeli	11	2
Ayakta dolaşarak ders anlatmalı	6	1
Düz anlatım kullanmamalı	5	1
Fırsat eğitimi yapabilmeli	5	1

n:546

Tablo 2’de görüldüğü gibi, öğretmenlerin % 25’i etkili bir öğretmenin derse hazırlıklı gelmesi; % 8’i eğitim/öğretim metotlarına hakim olması; bilgisini öğrencinin düzeyine indirmesi, dersi ilgi çekici anlatması ve öğrenciyi aktif kılması; % 7’si öğrenciyi motive etmesi; % 4’ü dersini sevdirmesi; %3’ü anlamayı kontrol etmesi ve dersi soru/örnekle desteklemesi; % 2’si dersi akıcı anlatması, hataları anında düzeltmesi ve ödevleri kontrol etmesi; % 1’i dolaşarak ders anlatması, düz anlatım kullanmaması ve fırsat eğitimi yapabilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Etkili bir öğretmen için öğretim becerileri boyutu altında sınıflanan 15 nitelik öngörülmektedir. Genel olarak tüm niteliklerde yüzde değerleri düşük olmakla birlikte, bu boyutta en belirgin etkili öğretmenlik niteliği derse planlı ve hazırlıklı gelmektir.

Tablo 3’te öğrenci ilişkileri boyutu altında ele alınan etkili öğretmen nitelikleri yer almaktadır.

Tablo 3.
Öğrenci İlişkileri Boyutunda Yer Alan Etkili Öğretmen Nitelikleri

Nitelikler	f	%
Öğrenciyle olumlu ilişki kurmalı	240	44
Öğrenciyi anlamaya çalışmalı	66	12
Öğrenciyle ders dışı sosyal ilişki kurmalı	66	12
Öğrenciyi değer vermeli	54	10
Öğrenciler arasında ayırım yapmamalı	54	10
Öğrenciyi sevmeli	31	5
Bireysel özelliklere saygılı olmalı	30	5

n:546

Tablo 3’te görüldüğü gibi öğretmenlerin % 44’ü etkili bir öğretmenin olumlu ilişki kurması; % 12’si öğrenciyi anlamaya çalışması ve ders dışı sosyal ilişki kurması; % 10’u öğrenciyi değer vermesi ve öğrenciler arasında ayırım yapmaması; % 5’i öğrenciyi sevmesi ve bireysel özelliklere saygı duyması gerektiğini düşünmektedirler.

Etkili bir öğretmen için öğrenci ilişkileri boyutunda 7 nitelik öngörülmektedir. Bu boyutta ele alınan niteliklerin yüzde değerlerinin diğer boyutlardaki niteliklere oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 4’te sunuş becerileri boyutu altında ele alınan etkili öğretmen nitelikleri yer almaktadır.

Tablo 4.
Sunuş Becerileri Boyutunda Yer Alan Etkili Öğretmen Nitelikleri

Nitelikler	f	%
Diksiyonu/konuşması düzgün olmalı	78	14
Bilgiyi etkili sunmalı	24	4
Beden dilini etkili kullanmalı	18	3
Dile hakim olmalı	12	2
Ses tonunu etkili kullanmalı	6	1

n:546

Tablo 4'te görüldüğü gibi, öğretmenlerin % 14'ü etkili bir öğretmenin diksiyonu/konuşmasının düzgün olması; % 4'ü bilgiyi etkili sunması; % 3'ü beden dilini etkili kullanması; % 2'si kullandığı dile hakim olması; % 1'i ses tonunu etkili kullanması gerektiğini düşünmektedir. Etkili bir öğretmen için sunuş boyutunda ele alınabilecek 5 nitelik öngörülmektedir. Diksiyon düzgünlüğü dışında tüm niteliklerin yüzde değerleri oldukça düşüktür.

Bu verilere göre sunuş boyutunda etkili bir öğretmenin en belirgin niteliği diksiyon/konuşma düzgünlüğüdür.

Tablo 5'te sınıf yönetim becerileri boyutu altında ele alınan etkili öğretmen nitelikleri yer almaktadır.

Tablo 5.

Sınıf Yönetimi Becerileri Boyutunda Yer Alan Öğretmen Nitelikleri

Nitelikler	f	%
Disiplinli olmalı	48	9
Esnek otorite olmalı	30	5
Olumsuz davranışı olumluya çevirmeli	29	5
Demokratik ifade ortamı sağlamalı	18	3
Sınıfta sevgi/güven ortamı oluşturmali	17	3
Sınıfta hakimiyet sağlamalı	12	2
Sınıfı sevgi ve saygı ile kontrol etmeli	12	2
Sınıf kontrolü için öğrenci katılımı sağlamalı	6	1
Öğrenciyi değil hatayı eleştirmeli	6	1
Ceza yerine ödül kullanmalı	5	1

n:546

Tablo 5'te görüldüğü gibi, öğretmenlerin % 9'u etkili bir öğretmenin disiplinli olması; % 5'i esnek otorite olması ve olumlu davranışı olumsuzla çevirmesi; % 3'ü demokratik ifade ortamı sağlaması, sınıfta sevgi/güven ortamı oluşturması; % 2'si sınıfta hakimiyet sağlaması, sınıfı sevgi ve saygı ile kontrol etmesi; % 1'i ise öğrenciyi değil hatayı eleştirmesi ve ceza yerine ödül kullanması gerektiğini düşünmektedir.

Etkili bir öğretmen için sınıf yönetimi boyutunda ele alınabilecek 10 nitelik öngörülmekte ve bu niteliklerin yüzde değerlerinin oldukça düşük oldukları görülmektedir. Bu verilere göre sınıf yönetimi boyutunda etkili bir öğretmenin en belirgin niteliği disiplinli olmasıdır.

Tablo 6'da kişisel özellik ve tutumlar boyutu altında ele alınan etkili öğretmen nitelikleri yer almaktadır.

Tablo 6.

Kişisel Özellik ve Tutumlar Boyutunda Yer Alan Etkili Öğretmen Nitelikleri

Nitelikler	f	%
Mesleğini sevmeli	174	32
Kendini geliştirmeli	168	31
Giyimine dikkat etmeli	150	27
Sabırlı olmalı	138	25
Görev sorumluluğu olmalı	114	21
Yeniliklere açık olmalı	108	20
Meslektaşlarıyla uyumlu çalışmalı	96	18
Kişisel sorunlarını sınıfa yansıtmemeli	84	15
Esprili olmalı	84	15
Çağı yakalamalı	78	14
Fedakâr olmalı	72	13
Güler yüzlü olmalı	66	12
Anlayışlı, hoşgörülü olmalı	60	11
Araştırmacı olmalı	48	9
Çalışkan ve üretken olmalı	42	8
Sevecen olmalı	36	7
Dinlemeyi bilmeli	24	4
Farklı çözüm yolları üretebilmeli	20	3
Çok yönlü düşünmeli	20	3
Kibar ve nazik olmalı	19	3
Düzenli olmalı	18	3
Dürüst olmalı	18	3
Karizmatik olmalı	18	3
Kararlı ve tutarlı olmalı	18	3
Tecrübeli olmalı	12	2
Bakımlı ve güzel olmalı	12	2
Kültürlü olmalı	8	1
Genç ruhlu olmalı	7	1
Neşeli olmalı	6	1
Gözlemci olmalı	6	1
Olumlu düşünmeli	5	1

n:546

Tablo 6'da görüldüğü gibi öğretmenlerin % 32'si etkili bir öğretmenin mesleğini sevmesi; % 31'i kendini geliştirmesi; % 27'si giyimine dikkat etmesi; % 25'i sabırlı olması; % 21'i görev sorumluluğuna sahip olması; % 20'si yeniliklere açık olması; % 18'i meslektaşlarıyla

uyumlu çalışması; % 15'i kişisel problemlerini sınıfa yansıtmaması ve esprili olması; % 14'ü çağı yakalaması; % 13'ü fedakâr olması; % 12'si güler yüzlü olması; % 11'i anlayışlı hoşgörülü olması; % 9'u araştırmacı olması; % 8'i çalışkan ve üretken olması; % 7'si sevecen olması; % 4'ü dinlemeyi bilmesi; % 3'ü farklı çözüm yolları üretmesi, çok yönlü düşünmesi, kibar ve nazik, düzenli, dürüst ve karizmatik olması; % 2'si kararlı ve tutarlı, tecrübeli, bakımlı ve güzel olması; % 1'i ise kültürlü, genç ruhlu, gözlemci, neşeli olması ve olumlu düşünmesi gerektiğini düşünmektedir.

Etkili bir öğretmen için kişisel özellik ve tutumlar boyutunda 31 nitelik öngörülmektedir. Bu niteliklerin bir bölümünün yüzde değerleri diğer boyutlara oranla oldukça yüksektir. Bu boyutta etkili bir öğretmenin en belirgin nitelikleri mesleğini sevmesi ve kendini geliştirmeye önem vermesidir.

Bu araştırmanın bulguları, her bir boyutun en belirgin niteliği göz önüne alındığında, etkili bir öğretmenin konu alanını bilen (%29); derse hazırlıklı gelen (%25); öğrenciyle olumlu ilişkiler kuran (%44); konuşması düzgün (%14); disiplinli (%9) ve mesleğini seven (%32) bir birey olarak tanımlandığını göstermektedir. Ancak bazı boyutlarda yer alan nitelikler düşük yüzde değerleri gösterdiğinden en yüksek değerlere göre bir sıralama yapılması uygun bulunmuştur.

Tablo 7'de etkili öğretmen niteliklerinden en yüksek yüzde değerlerine sahip 10 nitelik verilmektedir.

Tablo 7.

En Yüksek Yüzde Değerine Sahip 10 Etkili Öğretmen Niteliği

Nitelikler	f	%
Öğrenciyle olumlu ilişki kurmalı	240	44
Mesleğini sevmeli	174	32
Kendini geliştirmeli	168	31
Konu alanına hakim olmalı	156	29
Giyimine dikkat etmeli	150	27
Derse planlı/hazırlıklı gelmeli	138	25
Sabırlı olmalı	138	25
Görev sorumluluğu olmalı	114	21
Yeniliklere açık olmalı	108	20
Meslektaşlarıyla uyumlu çalışmalı	96	18

n:546

Tablo 7'de görüldüğü gibi, öğretmenlerin % 44'ü etkili bir öğretmenin öğrenciyle olumlu ilişkiler kurması; %

32'si mesleğini sevmesi; % 31'i kendini geliştirmesi; % 29'u konu alanına hakim olması; % 27'si giyimine dikkat etmesi; % 25'i derse hazırlıklı gelmesi ve sabırlı olması; % 21'i görev sorumluluğuna sahip olması; % 20'si yeniliklere açık olması; % 18'i meslektaşlarıyla uyumlu çalışması gerektiğini düşünmektedir.

Tartışma

Bu bölümde, araştırmaya katılan öğretmenlerin etkili öğretmen nitelikleri hakkındaki görüşleri, bu çalışmada oluşturulan boyutlar çerçevesinde incelenerek tartışılacaktır.

1- Mesleki Bilgi Boyutu : Öğretmenin verdiği derse ilişkin bilgi ve kavrayışındaki yeterliliği, öğretim teknikleri hakkındaki bilgisi, öğrencinin gelişimsel özellikleri ve öğrenme süreci hakkındaki bilgisi, etkili bir öğretmenin temel bilgi ihtiyaçları olarak kabul edilmişti. Araştırmaya katılan öğretmenlere göre, etkili öğretmenin konu alanı (%29) ve öğrenci özellikleri (%14) konusunda bilgiye sahip olması gerekmektedir. Öğrenme-öğretme süreçleri hakkında bilgi sahibi olmak ile ilgili herhangi bir nitelik belirtilmemiştir. Bu verilere göre etkili bir öğretmenin temel bilgi ihtiyacı konu alanı bilgisidir.

2- Öğretim Becerileri Boyutu: Bu boyut, zengin bir öğretim teknikleri repertuarına sahip olma, konuyu öğrenci düzeyine uygun hale getirerek aktarabilme, süreci zenginleştirmede yeterli olma gibi öğretim sürecine ilişkin beceri ve yeterlilikleri içermektedir. Araştırmaya katılan öğretmenler bu boyutta toplam 15 nitelik belirtmişlerdir. Belirtilen nitelikler derse hazırlıklı gelme (%25) dışında oldukça düşük yüzde değerlerine sahiptir. Öngörülen niteliklerin bir kısmının öğretim süreçlerinin zenginleştirilmesi ile ilgili olduğu görülmektedir (Dersi ilgi çekici anlatmak (%8), akıcı anlatmak (%2), öğrenciyi aktif kılmak (%8), dersi soru veya örnekle desteklemek (%3), fırsat eğitimi yapmak (%1) gibi). Öğretim süreçlerini zenginleştirmenin nispeten önemli bulunduğu düşünülebilirse de belirtilen bu nitelikler ancak düz anlatım tekniğini zenginleştirecek mahiyette gibi görünmektedir. Grubun yalnızca % 1'i etkili bir öğretmenin düz anlatım kullanmaması gerektiğini düşünmektedir. Eğitim/öğretim metotlarına hakim olmak ise grubun sadece % 8'i tarafından önemli bulunmuştur. Bu verilere göre öğretim yöntemlerini bilmek ve farklı yöntemler kullanmak etkili bir öğretmen için kritik bir nitelik olarak tanımlanmamaktadır. Öğrencinin değerlendirilmesi ile ilgili herhangi bir nitelik dile getirilmemiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler, etkili bir öğretmenin temel

öğretim becerisini, derse hazırlıklı gelmek olarak tanımlamaktadır.

3- Öğrenci İlişkileri Boyutu: Öğrenciye yaklaşım ve iletişim biçiminin önemli olduğu ve etkili öğretmenlerin öğrenciyle iyi iletişim kurabilen, dostça yaklaşan, öğrenciye değer veren, bireyselliğini destekleyen kişiler oldukları kabul edilmişti. Araştırmaya katılan öğretmenler bu boyutta ele alınabilecek nitelikleri tümüyle kapsayan ve diğer boyutlara oranla daha yüksek yüzde değerlerine sahip 7 nitelik belirtmişlerdir. Öğrenci ile olumlu ilişkiler kurmak (%44), öğrenciyi anlamak (%12), değer vermek (%10) gibi etkili bir öğretmen için oldukça kritik görünen bazı nitelikler araştırmaya katılan öğretmenler tarafından da önemli bulunmaktadır. Öğretmenlere göre öğrenci ilişkileri boyutunda, etkili bir öğretmenin en belirgin özelliği, öğrenci ile olumlu ilişkiler kurabilmektir. Bu özellik aynı zamanda etkili öğretmeni tanımlayan en belirgin niteliktir. Öğrenci ile olumlu iletişim içinde olmanın öğretmenler tarafından önemli bulunması, olumlu bir gelişme olarak ele alınabilir.

4- Sunuş Becerileri Boyutu: Bu boyut etkili ses, jest, mimik kullanımını olduğu kadar konuyu organize edebilme ve açık, net sunum yapmayı da içermektedir. Araştırmaya katılan öğretmenler çok düşük yüzde değerleriyle olmakla birlikte bu boyuta ilişkin 5 nitelik belirtmişlerdir. Bu boyutta en belirgin etkili öğretmen niteliği diksiyon/konuşmanın düzgün olmasıdır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %14'ü bir öğretmenin yöresel ağız kullanmaması gerektiğini ifade etmektedirler. Yabancı araştırmalarda karşılaşılmayan bu nitelik büyük bir olasılıkla ülkemiz koşullarına özgü bir beklenti olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bulgunun en ilginç görünen yönü, öğretmenler arasında yöresel ağız kullanmanın araştırmaya katılan öğretmenler tarafından bir sorun olarak algılanacak kadar yaygın olmasıdır. Sunuş becerilerine ilişkin olarak ses ve beden dili kullanımı, ana dile hakimiyet ve etkili sunu yapabilme gibi niteliklerin dile getirilmiş olduğu görülmektedir. Ancak bu nitelikler çok az kişi tarafından önemli bulunmaktadır.

5- Sınıf Yönetimi Boyutu: Bu boyut sınıfta verimli bir öğrenme ortamı ve olumlu bir atmosfer oluşturabilmek için gerekli düzenlemeleri yapabilme becerisini içermektedir. Araştırmaya katılan öğretmenler sınıf yönetimi boyutu altında ele alınabilecek oldukça düşük yüzde değerlerine sahip 10 nitelik ifade etmişlerdir. Bu boyutu oluşturan nitelikler incelendiğinde farklı yöntemler öngörülmele beraber (disiplinli olmak, esnek otorite olmak, hakimiyet sağlamak, sınıf kontrolünü sevgi ve saygıyla ya

da öğrenci katılımıyla sağlamak gibi) sınıf ve öğrenciler üzerinde kontrol sağlamanın oldukça önemli bulunduğu görülmektedir. Bu verilere dayanılarak, sınıfa nasıl hakimiyet kurulabileceği konusunda ortak bir anlayış olamamakla birlikte, etkili bir öğretmenin sınıfı kontrol edebilme becerisine sahip olması gerektiği kabul edilebilir. Öğretmenler sınıf yönetim süreçleriyle ilgili başka bir nitelik dile getirmemişlerdir.

6- Kişisel Nitelikler ve Tutumlar Boyutu: Etkili bir öğretmenin esnek olmak, çok boyutlu düşünebilmek, sıcağ ve dostça davranmak, coşkulu olmak, öğrenmenin yaşam boyu sürdüğüne inanmak, işbirliğine açık olmak gibi kişilik özelliklere ve tutumlara sahip olması gerektiği dile getirilmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenler, bu boyutta ele alınabilecek nitelikleri tümüyle kapsayan ve başka araştırmalarda da etkili öğretmenlik için kritik bulunan, 13 tanesi diğer boyutlara oranla oldukça yüksek yüzde değerlerine sahip 31 nitelik ifade etmişlerdir. Bu boyuttaki en belirgin etkili öğretmen nitelikleri aynı zamanda en yüksek yüzde değerlerine sahip nitelikler olduklarından ayrıca tartışılacaktır.

7- En Yüksek Yüzde Değerlerine Sahip 10 Etkili Öğretmen Niteliği: Araştırmaya katılan 546 öğretmen, etkili öğretmenliği tanımlayan birbirinden farklı toplam 51 nitelik belirtmişlerdir. Nitelik sayısının fazlalığı ve doğal hallerinin bozulmaması için birleştirmekten kaçınılması, yüzde değerlerinin düşük olmasını beraberinde getirmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin belirttikleri etkili öğretmenlik nitelikleri sıralanarak en yüksek yüzde değerlerine sahip 10 nitelik belirlenmiştir. Böylece araştırmaya katılan öğretmenlerin etkili öğretmen tanımlarının bir bütün olarak görülebilmesi hedeflenmiştir.

Elde edilen bulgulara göre, araştırmaya katılan öğretmenler etkili bir öğretmeni öncelikle öğrenciyle ve aynı zamanda meslektaşlarıyla olumlu ilişkiler kurabilen, mesleğini seven, kendini geliştirmeye önem veren, konu alanına hakim, giyimine özen gösteren, derse hazırlıklı gelen, sabırlı, sorumluluk sahibi, yeniliklere açık bir birey olarak tanımlamaktadır. Öngörülen bu niteliklerden 7 tanesi kişisel nitelik ve tutumlar; 1'er tanesi öğrenci ilişkileri, mesleki bilgi ve öğretim becerileri boyutu altında sınıflanmıştır. Sunuş becerileri ve sınıf yönetimi boyutlarında ele alınan nitelikler çok düşük yüzde değerlerine sahip oldukları için sıralamada yer almamaktadır. Bu sıralamada "giyimine özen gösterme" ilgili kaynaklarda rastlanmayan ve ilginç görünen bir niteliktir. Bu nitelik, örneğin "derse hazırlıklı gelmekten" daha önemli bulunmaktadır. Kişisel Nitelikler boyutunda yer alan

“bakımlı ve güzel olmalı” (% 2) niteliği, etkili öğretmenin dış görünüşüne dikkat etmesinin gerekli görüldüğüünün bir başka göstergesidir. Elde edilen verilere göre lise öğretmenleri etkili bir öğretmeni öncelikle öğrenciyle ve aynı zamanda meslektaşlarıyla olumlu ilişkiler kurabilen, mesleğini seven, kendini geliştirmeye önem veren, konu alanına hakim, giyimine özen gösteren, derse hazırlıklı gelen, sabırlı, sorumluluk sahibi, yeniliklere açık bir birey olarak tanımlamaktadır.

Sonuç

Bu çalışmada mevcut kaynaklar incelenerek etkili öğretmenlik niteliklerini kapsayan 6 boyut oluşturulmuş ve lise öğretmenlerinin etkili öğretmenliği nasıl tanımladıkları belirlenerek bu boyutlar altında ele alınmıştır. Böylece öğretmenlerin etkili öğretmenlik tanımlarında vurgulanan noktaların etkili öğretmenliğin tüm boyutlarıyla karşılaştırılması yapılarak benzerlik ve farklılıkları tartışılabilmiştir.

Bu çalışmaya katılan öğretmenlere göre etkili bir öğretmen, birlikte çalıştığı insanlarla (öğrenci ve meslektaş) olumlu ilişkiler kurabilen, mesleğini seven ve kendini geliştirmek isteyen, giyimine dikkat eden bir birey olmalıdır. Aynı zamanda konu alanını iyi bilmeli ve derse hazırlıklı gitmelidir. Öngörülen nitelikler gerek kategori sayısı, gerek yüzde değerleri gözeticilerle etkili öğretmenlik boyutları çerçevesinde ele alındığında, kişisel özellik ve tutumlar ile öğrenci ilişkileri boyutlarının öğretim becerileri, sınıf yönetimi, sunuş becerileri boyutlarına oranla daha önemli bulunduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre etkili öğretmenlik, çalışmaya katılan öğretmenler tarafından insan ilişkileri ve bireysel gelişimin ön planda yer aldığı, mesleğin öğrenme-öğretme süreçlerinin etkili düzenlenmesi, sınıf yönetimi, etkili sunuş gibi teknik-bilimsel boyutlarının ikinci planda kaldığı bir tablo şeklinde tanımlanmaktadır.

Genel olarak bazı boyutlara yeterince önem verilmiş olmakla birlikte, etkili öğretmenliği tanımlayan tüm boyutları kapsayan nitelikler öngörülmesi, çalışmaya katılan öğretmenlerin meslekleri hakkındaki kavrayışlarının çok boyutlu olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda, mesleğin çok önemli bir parçası olan öğrenci ve insan ilişkilerine dönük boyutlarına ve kişisel gelişime önem veriliyor olması sevindiricidir. Ancak, öğretmen yetiştirme programlarında yer alan dersler incelendiğinde, öğretim, öğretimin planlanması ve değerlendirilmesi, ölçme, özel öğretim yöntemleri gibi mesleğin teknik-bilimsel boyutlarına ağırlık verildiği görül-

mektedir. Halbuki, bu çalışmaya katılan öğretmenler, plan yapma, farklı yöntemler kullanma, öğrencinin değerlendirilmesi gibi öğretim becerilerine ilişkin yeterliliklere hemen hiç değinmemekte ve sınıf yönetim sürecini öğrencinin kontrolünün sağlanması biçiminde algılamaktadırlar. Etkili bir öğretmenin en belirgin özelliklerinin bazı kişisel nitelikler ve öğrenci/meslektaşlar ile olumlu ilişki kurabilme olarak tanımlanması ve teknik-bilimsel yeterliliklerin önemli bulunmaması, öğretmenlerin mesleki ilerleme ve yeterlilik kazanma sürecinde teknik-bilimsel bilgiden yararlanmaktan çok, kişisel özellikleri ve sosyal ilişkilerinden yararlanmayı tercih ettikleri biçiminde yorumlanabilir.

Bu çerçevede öğretmen yetiştiren veya hizmetiçi eğitim amaçlı programlarda üzerinde durulması gereken noktalar neler olabilir? Programları incelediğimizde bu soru bizi içerikten çok öğretim sürecinin düzenlenmesine götürecektir. Öğretmen yetiştiren programlarda ve hizmetiçi eğitimlerde öğretim süreçlerinin öğretmenlere yöntem ve teknik zenginliği sağlayacak şekilde düzenlenmesi, derslerin tarif edilen yöntem ve tekniklerin sürece uygulanması yoluyla yürütülmesi bir çözüm yolu olabilir. Farklı öğretim teknikleri kullanılarak işlenen dersler, öğretmenlerin kişisel deneyim de edinerek öğrenebilmelerini ve sunulan bilgiyi içselleştirmelerini sağlayabilir. Öğretmen yetiştirme süreci aynı zamanda mesleğe ilişkin becerileri edinme sürecidir. Öğretmen yetiştirme programlarındaki Okul Deneyimi ve uygulama dersleri, bazı öğretmenlik becerilerini edinilmesini sağlama amacını gütmektedir. Fakat aynı zamanda öğretmen adaylarının etkili sunuş, sınıf yönetimi gibi alanlarda da gerekli becerileri bizzat uygulama yaparak ve kendi performansları hakkında geribildirimler alarak geliştirebilmelerine olanak sağlanması gerekmektedir. Hizmetiçi eğitim programları düzenlenmesinde de benzer uygulamalar yürütülebilir. Mesleğe ilişkin teknik-bilimsel bilginin bizzat deneyim geçirerek öğrenilmesi, öğretmenlerin etkililik tanımlarını zenginleştirerek daha işlevsel kılacaktır.

Kaynakça

- Açıkgöz-Ün, K. (1996). *Etkili öğrenme ve öğretme*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- American Psychological Association. (1992). *Learner-centered psychological principles: Guidelines for school redesign and reform* (Draft 3). Washington, DC.: American Psychological Association.
- Arends, R. (1991). *Learning to teach*. 2. Baskı, Newyork: MacGraw-Hill Company.

- Banks, R. S., & Thompson, C. L. (1995). *Educational psychology: For teachers in training*. USA: West Publishing Company.
- Coleman J. S., Campbell, E. Q., Hobson, C. L., McPartland, J., Mood, A. M., Weinfel, F. D. & York, R. L. (1966). *Equality of educational opportunity*. Washington D.C.: U.S. Department of Health, Education and Welfare.
- Demirel, Ö. (2000). *Planlamadan değerlendirmeye öğretme sanatı*. Ankara: Pegem A. Yayıncılık.
- Erden, M. (2001). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- McNeil, J. M. (1990). *The essential of teaching, decisions plans, methods*. USA: JonWiles.
- Rothstein, P. (1990). *Educational psychology*. Newyork: McGrawHill Company.
- Wang, M., Haertel, G. & Walberg, H. (1993). What helps student learn? *Educational Leadership*, L1 (4), 74-79.
- Walberg, H. (1984). Improving the productivity of America's schools. *Educational Leadership*, XLIII (42-8) , 19-27.
- Woolfolk, A. (1995). *Educational psychology*. 6. baskı. Allyn and Bacon.

Geliş : 1 Nisan 2003
İnceleme : 21 Nisan 2003
Düzeltilme : 6 Ekim 2004
Kabul : 1 Kasım 2004